



## O notranjem poslovnem jeziku.

Pritrdi nam vsakdor, da vprašanje zastran notranjega poslovnega jezika po uradih globoko sega v zasebnopravne in javnopravne odnošaje osobito slovanskih narodnostij v Avstriji in da pluska naravnost ob jez temeljnih zakonov. Treba je, da si razbistrimo pojme o tem vprašanji in to ne le slovenski, ampak v obče avstrijski pravniki. Treba je to tembolj, ker to vprašanje — morebiti se ne motimo — še nikjer ni rešeno, a rešenja svojega zahteva osobito na avstrijskih tleh zaradi velike etnografske raznovrstnosti prebivalstva.

Notranji poslovni jezik, če ni ob jednom jezik prebivalstva, je strogo ločiti od jezika ali jezikov, v katerih uradi občujejo ustno in pisмено s prebivalstvom. Francija, Italija, Nemčija na primer imajo jednotne narode. Tam poslujejo oblastva s prebivalstvom v jeziku celega naroda in naravno je, da upotrebljajo tudi v notranjem poslovanji taisti jezik. Drugače je v naši Avstriji. Le-ta ima zaradi različnih narodov in jezikov svojih poleg mnogih drugih zapletenih vprašanj tudi še vprašanje, kakšen bo di jezik v notranjem uradnem poslovanji, in to vprašanje bode se rešilo prej ali slej na odločilnem mestu.

Kako pa je sedaj s tem vprašanjem v Avstriji? Na Ogersko nismo namenjeni ozirati se, ker tam se vzdržuje z najkrutejšimi sredstvi vzlic narodnostnemu zakonu občevanje uradov s stran-kami v madjarščini in le-ta je tembolj izključni notranji poslovni jezik. V nas je pa treba ločiti, kako je s tem vprašanjem s stališča naredeb in kako faktično. Velika večina naredeb, katere so izešle za rabo jezikov pri sodiščih in upravnih oblastvih, se nič ne dotika notranjega poslovnega jezika. Te naredbe smatrajo stanje notranjega jezika, kakeršno je bilo za časa, ko so se izdale, za samo po sebi umevno in ugotovljeno. Le nekatere naredbe se dotikajo tega vprašanja, a ne da bi ga rešile in da bi povedale, kaj je notranji poslovni jezik in kak obseg ima. Vse

naredbe vrejajo le rabo jezika na zvonaj, za občevanje s strankami, — razun jedne same, naredbe za Galicijo, katere se bomo še pozneje spominjali.

Za česko deželno sodišče (Landrecht) veljal je do l. 1627. češki jezik jedinin „uradnim jezikom“, — še-le istega leta priznale so se jednake pravice nemščini. Soditi po tem rabil se je do navedene dobe česki jezik tudi za notranje poslovanje, a od te dobe naprej „promiscue“ z nemščino. Še-le ukazi za Česko z dné 23. majnika in 30. junija 1852. l. vindikujejo nemščini značaj notranjega poslovnega jezika in sicer določa drugoimеноvani ukaz, da je sosebno pri sestavljanji uradnih izpisov, načrtov, poročil ter pri posvetovanji in dopisovanji z drugimi oblastvi rabiti zgol nemščino. Ta naredba našteva, čeprav ne taksativno, vender najpodrobneje izmed vseh uradne posle, pri katerih je rabiti notranji poslovni jezik.

Naslednje naredbe dajejo še večjo razsežnost notranjemu poslovnemu jeziku in naglašajo, tako jedna iz leta 1856. za Česko in druga iz leta 1866. za Moravsko, da za zapisnike o ustnih konečnih obravnavah velja notranji poslovni jezik. Jezikovna naredba za višji sodišči Lvovsko in Krakovsko iz leta 1852. naglašá, da je v notranji službi rabiti nemščino, in kolikšen obseg se je pripisoval notranji službi, kaže kuriozum, da je ministerstvo z ukazom z dné 28. januvarija 1856. l. na telegrafsko vprašanje Lvovskega višjega sodišča odločilo, da ni dopustiti, če bi hotel zagovornik drugače govoriti, nego li v jeziku notranje službe, t. j. nemški. Z ukazom z dné 30. oktobra 1861. l. je pa ministerstvo poučilo višje sodišče Lvovsko, da ni greh zoper pravila za notranji poslovni jezik, če je začetek ali glava zapisnika spisana v poljskem ali ruskem jeziku.

Za slovenske pokrajine se naredbe niso dostikrat dotikale notranjega poslovnega jezika. Zabeležiti je le, da se je z ukazom z dné 5. februvarija 1852. l. za okrajni sodišči v Sežani in Devinu in z ukazom z dné 10. decembra 1856. l. za okrajna sodišča v Cerknem, v Komnu in Podgradu določila nemščina notranjim poslovnim jezikom in to proti italijanščini.

Toliko urejajo notranji poslovni jezik ali bolje, dotikajo se ga naredbe do l. 1867., to je do tiste dobe, ko so izešli temeljni zakoni in med njimi zakon o enakopravnosti vseh narodov in njih jezikov.

Če se izreče jezikovna enakopravnost na tako slovesen način, kakor se je storilo po naših temeljnih zakonih, potem ni več pridevati jednemu jeziku v nikakem pogledu večje veljave, nego li drugim. Misliło bi se, da je odslej po naredbah popolnem ponehalo naglašanje notranjega poslovnega jezika. Ponehalo popolnem ni, a vendar so naredbe odslej previdnejše v tem oziru. Naredba za Dalmacijo iz l. 1872., urejajoč rabo srbo-hrvatskega jezika za vnanje poslovanje, omenja, da, kedar ni znan jezik, katerega upotreblja stranka, rabiti je jezik notranje službe. — Dalje naglaša za vsa česka sodišča z dné 18. novembra 1880. leta, da se naredba z dné 19. aprila 1880. leta — to je ona, ob katero se Nemci tolikanj izpodtikajo — ne dotika notranjega uradnega jezika, kateri je nemški. Le-ta ukaz pa je izdan samo od predsedstva višjega deželnega sodišča, ne od ministerstva. Spominjati se nam je še naredbe za Galicijo z dné 5. junija 1869. l. velevažne za vprašanje ob uredbi notranjega poslovnega jezika, ker s to naredbo se je zrušil princip, da bi moral biti v Avstriji notranji poslovni jezik — nemščina. Z le-to naredbo pripoznala se je poljščina notranjim uradnim jezikom v Galiciji.

Tako je z notranjim poslovnim jezikom s stališča ukazov in naredeb. Vse te naredbe nam ne pojasnijo mnogo tega vprašanja, ker ne navajajo obsega notranjemu jeziku, niti nikakega značilnega momenta, po katerem bi bilo moči določiti ta obseg.

Faktično pa imamo v Avstriji tri notranje poslovne jezike: poljski za Galicijo, italijanski za Dalmacijo, večji del Primorske in južne Tirole, a za vse ostale pokrajine nemščino.

Vprašanje nastane, je li upravičena zahteva, da je kak jezik na kvar drugemu jeziku notranji poslovni jezik? Na to vprašanje nam je gledé na uže navedeni XIX. člen temeljnih zakonov odločno odgovoriti, da ni upravičena. Ta prednost ne gre nobenemu izmed teh treh, faktično obstoječih notranjih poslovnih jezikov, kolikor je to na kvar drugim jezikom. Po strogem principu enakopravnostnem moral bi biti notranji jezik tist, kateri

se rabi ali bi se moral rabiti v vnanjem poslovanji. Po notranjem jeziku poljskem trpí malorusčina, po italijanskem hrvaščina in slovenščina, po nemškem češčina in zopet slovenščina. S stališča enakopravnosti jezikov nam je torej prerokati upravičenost katerega si bodi jezika, ki ni jezik naroda samega. V Avstriji ni državnega jezika in ga tudi ne more biti, ne da bi se rušil člen XIX. Če bi se prav nemščini priznal značaj državnega jezika, bi to ne bilo resnično, ker teorija o državnem jeziku ima uže sedaj dve škrbi, kajti uže sedaj ima poljščina in italijanščina vsposedno z nemščino ta znak državnega jezika, da služita notranjim poslovnim jezikom. Obseg državnega jezika je pa veliko večji, nego je obseg notranjega poslovnega jezika in moči je govoriti o le-tem, ne da bi se priznavala niti z besedico opravičenost prvega. Zoper nemški državni jezik vstopili se bodo nenemški narodi združeno, — a o notranjem poslovnem jeziku začele se bodo razprave tudi proti volji nenemških narodov prej ali slej.

Nikakor nočemo prejudikovati na nobeno stran in osobito ne Čehom, kateri, kakor sleharniku znano, zahtevajo za svoja sodišča česki notranji jezik. A s slovenskega stališča izražamo, da tedaj, ko se bode razpravljalo o notranjem poslovnem jeziku, zahtevati bode najprej jamstva za najboljše rabo slovenskega jezika v uradih. Priznavali ne bodemo Slovenci nikdar, da gre kakemu jeziku kakor takemu prednost pred našim, a uvaževali bodemo, če se bode reklo, da mejsebojni odnošaji v državi zahtevajo, naj se določi kak jezik, kateri je rabiti za te odnošaje. Tu pa bode podrobno treba določiti, kateri so taki posli, ki zahtevajo jednotnega jezika, in načelno bode treba izreči, da se konceduje samo najnujnejše a nič več, nego kolikor v istini zahteva jednotna uprava.

In tako sedaj lahko razmotrivamo, česa je z našega slovenskega stališča za skupno jednotno upravo istinito potreba. Ko se je pred letom dnij v državnem zboru slovenski poslanec dotaknil vprašanja o notranjem uradnem jeziku, ne da bi bil hotel to vprašanje spraviti na dnevni red, ampak hoteč samo pokazati, kako se zlorablja pri nas notranji jezik, tedaj je bil odgovor od vladne strani, da notranjemu jeziku bode dati mesto v vsem tem, kar ni namenjeno, da se izdá strankam. Temu nazoru se je pri

prvi priliki ugovarjalo in izjavilo, da gledé na temeljne zakone Slovenci ne priznavajo nikakega notranjega jezika, a da v razprave o tem se bodo spuščali šele, ko dobé neovržna jamstva za pravilno rabo svojega jezika. Načelo, od vladne strani izjavljeno, bi silno utešnjevalo pravice narodovega jezika, ker malo je tistega, kar v istini izhaja do strank. Kako tesno je to načelo, kaže uže to, da po tem načelu bi v kazenskih rečeh bili pač pozivi, obtožnice in marsikaj drugega, kar se vroča strankam, v jeziku stranke — pri nas slovenski, — a zapisniki s pričami ali obdolžencem, torej spisi, gledé katerih se je najpreje priznavalo, da jih je napravljati v jeziku strank, dalje obravnavni zapisniki in celó sodba ne bi smela biti slovenska, treba bi jo bilo le tedaj prevesti na slovenščino, če se vroči. In v istini smo čuli, da se je reklo: rozsodba je stvar notranjega poslovnega jezika, — in prej navedena ministerska ukaza za Česko in Moravsko izrecno določujeta, da obravnavni zapisniki so akti notranjega uradnega občevanja, češ, da se taki zapisniki med obravnavo sestavljajo le v načrtu, a v svoji veljavni obliki spisujejo šele po končani obravnavi.

To načelo torej, katero razširja notranji jezik na vse, kar ni namenjeno, da se izdá strankam, prezira, da imajo stranke po poslovnih redih tako civilnem kakor kazenskem, pravico spise pogledati; ta pravica pa nalaga uradu dolžnost, da napravi dotične spise v jeziku stranke, sicer je njena pravica iluzorna.

Gledé na to bi se nam videlo pravše načelo, da ni samo to odtegnjeno notranjemu jeziku, kar ide do strank, ampak vse, kar ima stranka pravico pogledati. Vendar je tudi to načelo še pretesno in daje notranjemu jeziku neopravičeno in nepotrebno razsežnost.

Nima smisla na primer to, da se sleharno občevanje uradov med seboj vindikuje notranjemu jeziku. Malenkostna se nam vidi zahteva: da mora uradni sluga o vročbah ali zadržkih, o brezuspešnih mobilarnih eksekucijah i. t. d. poročati nemški; da mora biti lustrum na slovenskih zemljeknjižnih ulogah nemški; da ne sme državnopravdniški funkcionar ali državni pravdnik staviti svojih pismenih predlogov slovenski, kedar je ovadba ali preiskava slovenska. Taka zahteva kaže bolj neprijaznost do narodovega jezika, kakor vzdržavanje kakega upravičenega načela.

Naravnost karikatura pa je, če se zahteva, da je kake odredbe in pripomnje nižjemu sodišču na koncu slovenske odločbe dodajati nemški, na pr.: „Hievon wird das k. k. . . . . verständigt“ i. t. d. Neopravičeno in časih lahko kvarno pravosodju je pa tudi, če se zahteva, da rekvizicije do drugih sodišč ali oblastev spadajo brezpogojno v obseg notranjega jezika. Damo to veljati tedaj, če se rekviruje sodišče izven slovenskih pokrajin; v tem slučaju se to celó priporoča, ker bi sicer bilo pritegniti tolmača, kateri čestokrat ni pravnik in ne more tako točno in zanesljivo prevesti rekvizicije, kakeršno napravi rekvirujoči urad. A neopravičeno in nepotrebno je zahtevati nemških rekvizicij tudi do domačih, na Slovenskem poslujočih sodišč. Nemške rekvizicije sestavljati iz slovenskih spisov ni lahko in marsikedar se ne pogodi pravi smisel strankine izpovedi. Iz tega izhaja, da je potem temelj postopanju rekvirovanega sodnika nenatančen, če ne večkrat naravnost napačen. Nepotrebno pa je takšno postopanje, ker rekvirovano sodišče tudi slovenski zna. Jednako nepotrebne in potrata časa ter delavnih močij so nemške rekvizicije za izvršitev eksekucij ali zemljeknjižnih dejanj, kedar gre do strank slovenski odloki.

Razpravljajoč neopravičeno razsežnost notranjega poslovnega jezika kazati nam je še na neko uredbo pri češkem višjem sodišči v Pragi. Od tega višjega sodišča izdavale so se rzsodbe v čeških pravnih v češkem jeziku, toda sklepale so se nemški, in original je bil nemški. Višje sodišče pa je sámó napravilo autentični prevod ter ga odpravilo po predpisu §-u 211. sodne instrukcije. Kakor znano, potegujemo se mi uže več let zaman vsaj za tako uredbo pri višjih sodiščih v Gradci in Trstu, da se odpravi oni, nižja sodišča obremenjujoči in naravnost zakonu protivni običaj, po katerem se nalaga prvim sodiščem, naj prirejajo te prevode. Z naredbo z dné 23. septembra 1886. l. se pa določa, da je v čeških pravnih uže v predlogih poročevalcev napravljati rešila in razloge v češkem jeziku, — da je torej napravljati original v češčini. Znano je, kak hrup so Nemci zagnali zaradi tega in da so v gosposki zbornici predlagali, naj se odpravi ta naredba. Ta nakana se je odbila. Mislil bi človek, da odslej ravna česko višje sodišče v čeških pravnih izključno v češčini. Ne, ostal je še izpisek iz aktov (Actenauszug), kakor

vogelnik nemškega notranjega jezika; tega se tudi pri višjem sodišči skrbno držé. A kedo taji, da je to nesmisel? Nima smisla napravljati iz českých pravných spisov nemški izpisek, a na podlogi tega razsodbo in razloge zopet česki.

Če resumujemo, pridemo do zaključka, da ne gre pridržavati vsega tistega notranjemu jeziku, kar ne gre ven do strank, — še več, tudi tedaj, če se iz poslovnega jezika izloči še vse tisto, kar imajo stranke pravico v spisih pogledati, je notranji poslovni jezik vedno še preobsežen. Še v tem slučaju se raztega na uradne posle, ki nimajo nič opraviti z vkupno ter jednotno upravo, in tako brez potrebe ruši jezikovno jednakopravnost. Po našem mnenji naj bi notranji poslovni jezik veljal jedino le za občevanje sodišč in uradov, kateri poslujejo v različnem jeziku, v etnografsko različnih teritorijih, za poročila nižjih instanc do višjih in za strogo notranje administrativno poslovanje. Toliko po našem mnenji zahteva jednotna uprava, a nič več in tist kdor bi dopuščal večjo razsežnost notranjemu jeziku, pregrešil bi se preveč zoper jezikovno jednakopravnost po XIX. členu temeljnih zakonov, kateri ne pozna nikakega notranjega uradnega jezika in nikake prednosti kakemu posameznemu jeziku.

To so naši nazori o notranjem poslovnem jeziku. Če bodo te opomnje dale povod, da bodo slovenski pravniki razmišljevali o tem predmetu in morebiti predlagali še boljše rešitev, dosegli smo svoj namen. Nismo se dotikali tega, kako je sedaj s slovenskim uradovanjem, to tudi ni bil naš namen; razpravljali smo le vprašanje notranjega poslovnega jezika „in thesi“ in menimo, da Slovenci se utegnemo pridružiti za obravnave o notranjem poslovnem jeziku le tedaj, če se mu nekako tako, kakor smo označili, meje postavijo, poleg tega pa nam zajamči kar najširša raba slovenščine v uradih. Sicer stojimo vedno na stališču XIX. člena temeljnih zakonov, kateremu nočemo nikakor prejudikovati.

*Dr. F.*

